

Бакирова И.Д.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Шүлембаева Г.Б.
«Бауыржан Момышұлы атындағы ЖББМ» КММ, Қарағанды қ.
Шопаева С.Д.
«№86 ЖББМ» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш сынып оқушыларының функционалды сауаттылығын қалыптастыру үшін оның теориялық негіздері анықталуы керектігі туралы айтылады. Ол теориялық негіздер алға қойылып отырған келелі мәселенің бастау көзі екендігін танытады. Функционалды сауаттылықтың мақсат, міндеттері, мазмұны, тәсілдері және педагогикалық технологиялары баяндалады.

Кілт сөздер: математикалық сауаттылық, логикалық тәсіл, жаратылыстану сауаттылығы, функционалды сауаттылық

Қазіргі уақытта біздің қоғам мен мектептің мақсаты – еркін, белсенді, шығармашылық қызметке қабілетті жаңа тұлғаны тәрбиелеу, функционалды сауатты оқушыларды қалыптастыру.

Функционалды сауаттылық - адамның сыртқы ортамен қарым-қатынас жасау, оған тез бейімделу және жұмыс істеу қабілеті. Функционалды сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қаланады, онда әртүрлі сөйлеу әрекеттері – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдау қарқынды оқытылады.

Оқуда сәтті болу үшін бала ең алдымен ақпаратпен жұмыс істей білуі керек: оны табу, қажеттіні қажетсізден ажырату, фактілерді тексеру, талдау, жалпылау және өте маңыздысы – өз тәжірибесінде қолдану.

Мұндай дағды тек тіл мен әдеби оқу аясында ғана емес, пәндердің әрқайсысында қалыптасады. Ақпаратты түсіну және болашақта не үшін қажет екенін ұғыну мектеп пәндерінің әрқайсысында маңызды: математика, жаратылыстану және т.б.

Бүгінгі таңда оқулықтардың көп бөлігі балаларды нақты ақпаратқа сүйене отырып, мәселелерді шешуге үйретеді. Бірақ қарапайым өмірде кез-келген мәтінде жасырын басқа деңгей бар.

Мысалы, біз театрға билетті қарастырған кезде, спектакльдің уақыты бірінші кезекте көзге түседі, театрдың мекен-жайы-мұның бәрі айқын ақпарат. Бірақ біз оны шығарып алғанда, театрда уақытында болу үшін үйден қаншада шығу керектігін есептейміз – бұл оқырман үшін жасырын ақпарат.

Тағы бір мысал - қарапайым мәтін, курсив немесе қалың қаріп, графиктер, диаграммалар, кестелер бар туристік кітапша. Сіз оны мұқият оқи аласыз немесе мақсатыңызға назар аударып, нақты ақпарат ала аласыз.

Мысалы, мұражай билеттерінің бағасы, мұражайларға барудың мүмкін нұсқалары, олардың орналасқан жеріне қарай және т.б.

Функционалды сауаттылық адам қызметінің, қарым-қатынастың және әлеуметтік қатынастардың әртүрлі салаларындағы өмірлік міндеттердің кең ауқымын шешу үшін өмірде үнемі алынған барлық білімді, дағдыларды және шеберліктерді пайдалану мүмкіндігі ретінде қарастырылады [1, б. 25].

Функционалды сауатты тұлға - бұл адам:

- әлемде бағдарланған және қоғамдық құндылықтарға, үміттер мен мүдделерге сәйкес әрекет ететін (атап айтқанда, өз іс-әрекетін басқа адамдардың іс-әрекеттерімен байланыстыра және үйлестіре алатын);

- таңдау және шешім қабылдау жағдайында дербес бола алады; - өз шешімдеріне жауап бере алады;

- өзіне және жақындарына жауапты бола алады;

- оқу әдістерін меңгерген және тұрақты қайта даярлауға дайын;

- негізгі және әртүрлі білім салаларында құзыреттер жиынтығына ие;

- ол үшін стандартты емес жағдайда шешім іздеу әдеттегі құбылыс;

- кез-келген қоғамда оңай бейімделетін және оған белсенді әсер ете алатын;

- қоғам арасындағы өмір - бұл үнемі ымыраға келу және жалпы шешімдерді іздеу қажеттілігі екенін түсіну;

- адамдар арасындағы қарым қатынас құралы ретінде ауызша және жазбаша сөйлеуді жақсы меңгерген;

- заманауи ақпараттық технологияларды меңгерген[2, б. 12].

Мұғалімнің мақсаты-баланы дамыту.

- Ойлауды дамыту - көрнекі-тиімділіктен оны абстрактілі-логикалыққа аудару.

- Сөйлеуді, аналитикалық және синтетикалық қабілеттерді дамыту, есте сақтау мен зейінді, қиял мен қиялды дамыту.

- Кеңістіктік тәрбиелеу.

- Қозғалыс функциясын, олардың қозғалысын басқару қабілетін, сондай-ақ ұсақ моториканы дамыту.

- Қарым-қатынас қабілеттерін, қарым-қатынас жасау, эмоцияларды басқару, мінез-құлықты басқару қабілетін дамыту. Осы міндеттерді шеше отырып, мұғалім нәтижесінде функционалды дамыған тұлғаны алады.

Функционалды сауаттылықтың мазмұны:

- оқу мен жазудағы сауаттылық;

- жаратылыстану ғылымдарындағы сауаттылық;

- математикалық сауаттылық;

- компьютерлік сауаттылық;

- отбасылық өмір мәселелеріндегі сауаттылық;

- денсаулық мәселелеріндегі сауаттылық;

- құқықтық сауаттылық.

Мұғалім оқушыға оқу және өмірлік міндеттерге қол жеткізу үшін білімді пайдалануды үйренуге көмектеседі.

Бастауыш сыныптардың оқу пәндері арқылы функционалды сауаттылықты қалыптастыру және дамыту процесі пәндік білімге, дағдыларға сүйене отырып, ойлау дағдыларын қалыптастыру негізінде жүзеге асырылады.

Оқытудың бастапқы кезеңінде ең бастысы - талдау, синтез, салыстыру, жалпылау, жіктеу қорытынды, жүйелеу, теріске шығару, шектеу сияқты логикалық әдістердің көмегімен әр баланың ойлау қабілетін дамыту [3, б. 47]. Бастауыш мектепте сабақтарда функционалды сауаттылықты қалыптастыру логикалық әдістер деңгейіне сәйкес тапсырмалар орындауда көмектеседі (1-кесте).

1-кесте

Логикалық тәсілдер	Тапсырмалардың мысалдары
1. деңгей - білім	Тізім жасаңыз, бөлектеңіз, айтыңыз, көрсетіңіз, атаңыз
2. деңгей - түсіну	Сипаттау түсіндіру, белгілерді анықтау, басқаша тұжырымдау
3. деңгей - қолдану	Қолдану, көрсету, шешу
4. деңгей - талдау	Талдау, тексеру, эксперимент жүргізу, ұйымдастыру, салыстыру, айырмашылықтарды анықтау
5. деңгей - синтез	Дизайн жасау, ойлап табу, әзірлеу, жоспар құру
6. деңгей - бағалау	Дәлелдер келтіріңіз, көзқарасты қорғаңыз, дәлелденіз, болжаңыз

Педагогикалық технологиялар.

- жаңа білімді игерудің проблемалық-диалогтік технологиясы;

- дұрыс оқу іс-әрекетінің түрін қалыптастыру технологиясы;

- жобалау қызметінің технологиясы;

- "оқу жағдайлары" негізінде оқыту;

- оқытудың деңгейлік саралануы;

- ақпараттық және коммуникациялық технологиялар;

- оқу жетістіктерін бағалау технологиясы.

Тәсілдер.

- Жобалау қызметінің технологиясы.

- Проблемалық жағдайды құруға негізделген сыни ойлау технологиясы: деформацияланған мәтінмен жұмыс.

- Оқытудың деңгейлік саралануы.

- Ақпараттық және коммуникативтік технологиялар (Интернет, мультимедиа құралдары, кітапхана).

Функционалдық сауаттылық компоненттері:

- мәліметтерді, ережелерді, қағидаттарды білу; тіршілік әрекетінің түрлі салаларында стандартты міндеттерді шешудің танымдық негізін құрайтын жалпы ұғымдар мен іскерліктерді меңгеру;

- өзгермелі әлемге бейімделе білу; жанжалдарды шешу, ақпаратпен жұмыс істеу; іскерлік хат алмасуды жүргізу; өмірде жеке қауіпсіздік ережелерін қолдану;

- қазіргі әлемнің құндылықтары мен нормаларын бағдарлауға дайын болу; өмірлік қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін өмірдің ерекшеліктерін қабылдау; саналы таңдау негізінде білім деңгейін арттыру.

Мақсаты:

- оқушыларды білімсіздіктен білімге дейін өз бетінше ізденімпаздық пен жаңа ақпаратты оқып үйрену жолымен жүруге машықтандыру.

Бұл ретте мынадай міндеттер шешіледі:

- Оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекетін ұйымдастыру арқылы оқуға ішкі мотивацияны қалыптастыру.

- Баланың шығармашылық және зияткерлік әлеуетін дамыту.

Функционалдық сауаттылықтың негізгі дағдылары - оқу сауаттылығы. Бұл адамның жазбаша мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және мақсаттарына жету, білімі мен мүмкіндіктерін кеңейту, әлеуметтік өмірге қатысу үшін оқумен айналысу қабілеті.

Математикалық сауаттылық - адамның өзі өмір сүретін әлемдегі математиканың рөлін анықтау және түсіну, жақсы негізделген математикалық пайымдаулар айту және математиканы қазіргі және болашақтағы шығармашылық, қызығушылық танытатын және ойлайтын азаматқа тән қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін пайдалану қабілеті.

Жаратылыстану сауаттылығы:

- адамның жаратылыстану білімдерін меңгеру және қолдану, сұрақтарды тану және қою, жаңа білімді игеру, жаратылыстану құбылыстарын түсіндіру және жаратылыстану мәселелеріне байланысты ғылыми дәлелдерге негізделген тұжырымдарды болжау қабілеті;

- жаратылыстану ғылымдарының негізгі ерекшеліктерін адам танымының нысаны ретінде түсіну;

- жаратылыстану ғылымдары мен технологиясының ғылымға әсер ететіндігі туралы хабардарлықты көрсету;

- қоғамның материалдық, зияткерлік және мәдени салалары; жаратылыстанумен байланысты мәселелерді қарастыру кезінде белсенді азаматтық ұстанымды көрсету [4, б. 39].

Неліктен мұғалім балалардағы функционалдық сауаттылықты дамытумен айналысады? Әрине, бұл балалардың болашағы, олардың еңбек нарығындағы сұранысы және өмірдегі жалпы табысы үшін маңызды. Сонымен қатар, қазіргі заманғы отандық білім беру жүйесі оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған.

Әдебиеттер:

1. Кулакова, Н. В. Роль лингвистических способностей в становлении функционально грамотной языковой личности / Н. В. Кулакова // Начальная школа. — 2020. — № 3. — С. 22 — 27.

2. Формирование творческого мышления младших школьников в процессе решения нестандартных арифметических задач / С. А. Зайцева, О. В. Колесова, С. К. Тивикова // Проблемы современного педагогического образования. — 2020. — № 67-1. — С. 298–300.

3. Рауандина, А.К. Қазақ тілін оқытуда оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыру әдістемесі (орыс тілді мектептердің 5-6-сыныптары): педагогика ғылымдарының канд. дис. авторефераты: 28.12.2010 қорғалды / А.К. Рауандина. – Алматы, 2009. – 32 б

4. Функциональная грамотность младшего школьника: книга для учителя / Н.Ф. Виноградова, Е. Э. Кочурова, М. И. Кузнецова [и др.]; под ред. Н. Ф. Виноградовой. — Москва: Российский учебник: Вентана-Граф, 2018. — 288 с. — ISBN 978-5-360-09871-3.